

# Kosta Peev, Rečnik na makedonskite govori vo jugoistočniot egejski del, tom 3, (L–Ń) (Skopje 2005)

Vera Smole

*IZVLEČEK:* Predstavljamo tretji zvezek slovarja makedonskega dialektologa Kosta Peeva *Rečnik na makedonskite govori vo jugoistočniot egejski del, tom 3, (L–Ń)* s kratkim ozirom na primerjavo pogojev nastajanja takih del, možnim pomenom za nestrokovnjake in predstavitvijo dodatkov k izšlim zvezkom.

*ABSTRACT:* The third book from Macedonian dialectologist Kosta Peev, *A Dictionary of Macedonian Dialects in the South-East Aegean Part of Macedonia (Rečnik na makedonskite govori vo jugoistočniot egejski del, tom 3, (L–Ń))* is presented with short discussion comparing the conditions for producing similar work, its possible importance for non-professionals, and additions to published books.

Z zanimanjem in občudovanjem spremljamo v Sloveniji izhajanje narečnih slovarjev drugih slovanskih jezikov, pri čemer se ob pomanjkanju svojih posebno pozornost posveča slovarjem jezikov bivše Jugoslavije.<sup>1</sup> Tako nista ostala neopažena tudi prva dva zvezka Peevega slovarja jugovzhodnih makedonskih govorov, ki so se nekdanje govorili predvsem v današnji Grčiji: prvega je podrobno, predvsem pa z vidika pomembnosti gradiva za jezikovnozgodovinske in jezikovnogenetske raziskave predstavila Alenka Šivic-Dular (v *Slavistični reviji* 50, 2002, št. 3, str. 373–380), oba pa – prav tako podrobno – z leksikografskega vidika Peter Weiss (v *Jezikoslovnih zapiskih* 8, 2002, št. 1, str. 231–237). Tako je morda ob tretjem zvezku o slovarju težko dodati še kaj novega, a že samo nadaljevanje izhajanja tega obsežnega dela si pozornost zasluži.

Dosedanji zvezki so izhajali na tri leta: prvi leta 1999, drugi 2002 in tretji 2005. Prinašajo leksiko od črke A do Ń (po azbučnem zaporedju), črke L, Ĺ, M, N in Ń, ki so začetnice iztočnic, obdelanih v tretjem zvezku, pa so ravno osrednje črke makedonske azbuke – trinajst jih je pred njimi in trinajst za njimi. Na približno 1000 zelo drobno tiskanih straneh se število obdelanih iztočnic bliža 10.000-im, kar nam že na prvi pogled priča o obsežnosti posameznih gesel oz. bogatem ponazarjalnem gradivu. Vsak zvezek ima tri dele: uvodni je razumljivo najobsežnejši v prvem

<sup>1</sup> Posebej je potrebno izpostaviti ocene Petra Weissa.

zvezku, kratek v drugem, v tretjem ga ni. Osrednjemu slovarskemu delu sledijo avtorjeve razprave, nastale na istem gradivu in napisane za različna znanstvena srečanja – k njim se še vrnemo. Posebnost tega slovarja ali bolje – teh govorov je, da so izgubili svoj avtentični prostor rabe in je njihova krajevna pripadnost in notranja diferenciacija svojevrstna rekonstrukcija, z izjemo izpisa starejših dialektoloških študij narejena na podlagi anketiranja informatorjev, živečih izven avtohtonega prostora; to je torej slovar narečnih govorov, ki jih več ni. Obenem pa so to govori, v katerih se zaradi obrobnosti išče ne samo arhaizme, ampak tudi narečno osnovo cirilmetodovega jezika ter so zato pritegovali pozornost ne samo domačih ampak še prej tujih raziskovalcev.<sup>2</sup>

Pozornost vzbujajo na samem začetku tudi odlomki iz recenzij in predstavitev slovarja, ki pričajo o tem, da so bile izdaje opažene in dobro sprejete tako doma (v Makedoniji) kot v tujini. Da je temu tako, sta ob dejstvu, da slovar vsebuje izjemno bogato besedno, frazeološko in besedilno gradivo, deloma celo enciklopedično (prim. Weiss 2002: 236) pomembna še dva dejavnika: 1) delo skupaj z obsežno avtorjevo monografijo o enem izmed govorov s tega področja, tj. o kukuškem govoru, predstavlja veličasten spomenik Makedoncem, leta 1913 pregnanim iz rodni vasi v Egejski Makedoniji in raztepenim na vse strani, tudi preko oceana (prim. Weiss 2002: 231), in 2) obsežno in zahtevno delo – resda tudi z izrabo gradiva iz skupinskega projekta – že tretje desetletje opravlja en sam avtor, upokojeni prof. dr. Kosta Peev. Skoraj 30 let urejanja, vnašanja v računalnik in slovarske obdelave bi bila najbrž za vsakogar brez velike čustvene prizadetosti za usodo rojakov, ki so ostali brez doma, nesprejemljiva žrtev. Za pišoče, ki nimajo opravka s številnimi posebnimi znaki za fonološki zapis, 1000 strani morda ni veliko; vsem nam, ki se s tem ubadamo vsakodnevno in vemo, da tudi čudežna računalniška tehnologija ni prinesla odrešitve, pa lahko vzbuja samo občudovanje avtorjeve delavnosti, vztrajnosti, potrpežljivosti in neomajne volje. Koliko težav in odrekanja, pa tudi potrebne podpore s strani najbližjih je bilo v vseh teh letih potrebne, dajejo slutiti posebna spremna besedilca, avtorjeva posvetila in zahvale: ženi in hčerama (1. zvezek), zdravniškemu timu (2. zvezek), vnukom (3. zvezek); zeta pa sta poskrbela za tehnično podporo (program za vnos in oblikovanje).<sup>3</sup>

Morda so zgoraj naštetu nepomembne podrobnosti; dejstvo pa je, da so ključne za nastanek dela, za katerega lahko samo želimo, da bo izpeljano do konca, do zadnje makedonske črke, tj. Š. Makedonci bodo tako dobili svoj daleč najobsežnejši narečni slovar, primerjalno in etimološko jezikoslovje pa obsežno gradivo z južnega roba južnoslovanskih jezikov. Strah (a upamo, da neuresničen), da bi delo ostalo torzo, vzbuja ugašanje zanimanja financerjev in pristojnih institucij: če je prvi zvezek še nastal kot del projekta »Makedonski dialekti v Egejski Makedoniji«, ki ga je pri Makedonski akademiji znanosti in umetnosti vodil akad. Božidar Vidoeski, se

<sup>2</sup> Prve raziskave na tem področju je opravil ravno slovenski jezikoslovec Vatroslav Oblak in jih objavil v znameniti študiji *Macedonische studien, Die slavische Dialecte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens*, Wien 1896.

<sup>3</sup> Mimogrede: to je med drugim tudi neposreden dokaz o močni povezanosti makedonske družine, četudi njeni člani živijo daleč vsaksebi.

je po koncu projekta in izidu prvega zvezka delo za drugi zvezek preselilo v okvir Inštituta za makedonski jezik Krste Misirkov (gl. str. 3 obeh zvezkov), tretji zvezek pa je očitno nastajal tudi brez tega okrilja.<sup>4</sup> Upoštevajoč okolnosti, je razumljivo, da delo leksikografsko ne more biti vrhunsko: njegove slabosti in prednosti je natančno obdelal P. Weiss (2002:232–237) in hkrati poudaril, da »... je domet slovarja veliko večji.« (237). Nehote se vsiljuje primerjava s podobnim projektom, ki istočasno poteka na Filozofski fakulteti v Novem Sadu pod vodstvom prof. dr. Dragoljuba Petrovića, dosedanji rezultat pa so 4 zvezki (od A do Lj) slovarja srbskih govorov Vojvodine (*Rečnik srpskih govora Vojvodine*) (Petrović 2000, 2002, 2003, 2004), izdeluje pa ga skupina 4–5 ljudi, sloneč na bogati srbski (narečni) leksikografski tradiciji, kar oboje vpliva tudi na slovaropisno veliko bolj dodelan izdelek (prim. Weiss 2001). In če potegnemo še paralelo s stanjem doma oz. s slovarskimi projekti iz slovenskih narečnih govorov: dokončani so slovarji manjšega obsega ali delni (tematski) in večinoma leksikografsko manj zahtevni, medtem ko sta oba obsežna in leksikografsko zahtevna projekta (zaenkrat) zastala že kmalu na začetku poti (pri H); to sta večavtorski koroški *Thezaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten* (ur. Stanislaus Hafner, Erich Prunč) *1 A- bis B-, 2 C- bis dn-, 3 do- bis F-, 4 G- bis H-* (Dunaj, 1982, 1987, 1992, 1994) in slovar Petra Weissa *Slovar govorov Zadrebke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: Poskusni zvezek A–H* (Ljubljana, 1998).<sup>5</sup> Tako smo potencialni pisci narečnih slovarjev – in verjetno je isto mučilo tudi Kosta Peeva – pred težko odločitvijo: 1) dodelovati vsako geslo do potankosti in tvegati, da slovar nikoli ali pa le delno izide ali 2) biti, pa čeprav v nasprotju s svojim strokovnim znanjem in pričakujoč kritik, »zadovoljen« s preprostejšo slovaropisno rešitvijo (napake so vedno nenamerne!) in v skladu z omejenostjo človeškega življenja zastavljeno pripeljati do cilja. Iz prakse vemo, da se zgledujemo po dobrih izdelkih, s pridom pa uporabljamo vse, ki so vsaj zadovoljivi – še toliko bolj, če so redki.

Sledeč edinemu cilju, tj. »ohraniti veliko bogastvo tistega dela makedonskega naroda, ki je moral zapustiti svoja ognjišča« (Mileva Lazova, Voskresovanje na eden istoriski etnokulturen subjekt, poročilo o promociji 3. zvezka in intervju z avtorjem v reviji *Makedonsko sonce* 571, 10. 6. 2005, str. 40–41), avtor vlaga velike napore, da bi slovar pripeljal do konca: po napovedi iz intervjuja ob izidu tretjega zvezka lahko pričakujemo, da bo to že z izidom četrtega zvezka v letu 2006. Skupaj s slovarju pridanimi članki in v letih 1987 in 1988 izšlo obsežno monografijo o enem izmed

<sup>4</sup> Tu se namesto navedbe projekta oz. inštitucije nahaja pretresljiva pesem Blažeta Koneškega, ki se (v mojem nestrokovnem prevodu) glasi takole: *Z namišljenimi mejami / sem orisal svojo domovino. / Postavil sem mejnike na vse njene robove: / ... na reke, jezera in na morski breg. / ... Na planinske vrhove / s katerih se skozi razredčene oblake / odkriva pogled v daljne kraje. / Do kamor seže moja ljubezen, / do tam je moja domovina. / A vi, hej! / Kaj ste si izmislili, da jo zamejite?!*

<sup>5</sup> Pridružuje se jima še izvrsten, lahko bi rekli konkordančni slovar A–K, priložen (neobjavljeni) disertaciji Karmen Kenda-Jež *Cerkljansko narečje. Teoretični model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča in glasoslovja*. (mentor T. Logar). Ljubljana 2002, 203 + 156 str.

teh govorov, tj. o kukuškem govoru (*Kukuškiot govor*) istega avtorja,<sup>6</sup> bodo ti, sedaj že skoraj povsem izumrli makedonski govori med najbolj obdelanimi.

Dosedanji trije zvezki prinašajo v razdelku Izbrana gramatična vprašanja na 68 straneh šest razprav o pomembnejših pojavih na različnih jezikovnih ravneh teh makedonskih govorov. V prvi, Redukcija kot dejavnik delitve dolnjevardarskih govorov, na kontrastiven način avtor utemelji delitev teh govorov na južne in severne – z našega stališča je zanimivo to, da v južnih govorih redukcijo (končnih) nenaglašanih samoglasnikov vzpodbuja morfološki pojav, in sicer slabljenje kategorije spola, povzročeno od turškega in aromunskega jezika; v drugi, O malo poznanem arhaizmu v jugovzhodnih makedonskih govorih, dopolni dotakratne razprave o pomenu in funkciji veznika *da* v teh govorih (oba v 1. zvezku); v tretji, O zaimenskem sistemu v južnih makedonskih govorih, na obsežnem gradivu dokazuje porušen sklonski in spolski sistem; v četrti, O dezintegraciji jugovzhodnih makedonskih govorov, poskuša tudi s pomočjo demografskih podatkov iz obravnavanih vasi ugotoviti upravičenost in stopnjo vdora t. i. balkanizmov v različne plasti makedonskih govorov; v peti, Ponovno o »lažnih ostankih« končnega jera v jugovzhodnih govorih, obdela vse dosedanje teorije o tem pojavu in na koncu, s pomočjo veliko obsežnejšega gradiva, kot so ga imeli drugi avtorji, ugotovi, da ga ne povzroči glasoslovni, pač pa oblikoslovni pojav, ki je povezan s slabljenjem kategorije spola zaradi vpliva turškega jezika (vse tri v 2. zvezku); v šesti, Relikti v prozodijskem sistemu jugovzhodnih makedonskih govorov s kukuško-dojranskega področja, opozarja na vrsto posebnosti v naglaševanju besed – govori imajo prosto mesto naglasa, naglas je zelo premičen, veliko besed je naglašanih končniško. Iz razprav lahko razberemo natančno predstavitev obravnavanih problemov, bogato gradivsko potrto in preiščeno izbrano snov, saj se ob ožjih krajevnih posebnostih odkriva vrsta jezikovnih univerzalij, pomembnih še posebej za tiste, ki se ukvarjajo z dialekti v stiku z drugojezičnimi, tudi tipološko raznorodnimi jeziki.

Naj bo tale kratek prikaz tistega dela raziskav, katerim se je makedonski dialektolog in univerzitetni profesor dr. Kosta Peev posvečal z največjo vnemo in ljubeznijo, obenem tudi skromno voščilo ob njegovi 70-letnici z željo, da bi mu zdravje služilo še vrsto let – v veselje njegove družine, prijateljev in stroke.

Vera Smole, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 2,  
1000 Ljubljana

E-pošta: vera.smole@guest.arnes.si

<sup>6</sup> Monografija spada med boljša dela ne samo makedonske, pač pa slovanske dialektologije nasploh. Izšla je v dveh knjigah: prva na 351 straneh za uvodom (7–39) prinaša fonologijo (43–158), morfologijo (163–272) in sintakso (275–316), druga pa še na dodatnih 363 straneh slovar (17–143), frazeološki slovar (151–212) in besedila (215–359), vse s kratkimi uvodi in znanstvenim aparatom.